

*Поспелов А.С.,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри нової та новітньої історії
Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова*

СПЕЦІАЛЬНІ АНТИПАРТИЗАНСЬКІ ФОРМУВАННЯ ПОРТУГАЛІЇ У КОЛОНІАЛЬНИХ ВІЙНАХ В АНГОЛІ ТА МОЗАМБІКУ У 1970-1974 РОКАХ

Анотація. В статті досліджуються причини появи та аспекти діяльності спеціальних антипартизанських формувань Португальської імперії в колоніальних війнах 1970-74 рр. в Анголі та Мозамбіку. Автор виявляє всі спеціальні формування такого роду, зазначає їх чисельність, спрямованість та принципи діяльності. Підкреслюється важливість і необхідність створення різноманітних спеціальних антипартизанських формувань, а також вказується на вплив досвіду їх діяльності на аналогічні структури в Південній Родезії.

Ключові слова: колоніальна війна, національно-визвольний рух, анти партизанські формування, військово-політичні організації, збройні сили.

Довготривалі внутрішні збройні конфлікти на Півдні Африканського континенту 1970-х рр. у зв'язку політичною неактуальністю проблеми слабо досліджені в сучасній українській історіографії як в цілому, так і по окремих моментах тощо. Стосовно останніх, мова перш за все іде про створення, структуру, діяльність і результативність операцій спеціально створених підрозділів для боротьби з партизанськими угрупованнями.

1970-ті рр. — доба завершального етапу національно-визвольних і антиколоніальних війн, в тому числі й на півдні Африки. Саме в цей час проходять останні колоніальні війни Португальської імперії (всі назви традиційні для радянської та української історіографії — *авт.*): Національно-визвольна війна народу Анголі проти португальських колонізаторів (лютий 1961 — серпень 1974 рр.) та Національно-визвольна війна народу Мозамбіку проти португальських колонізаторів (вересень 1964 — вересень 1974 рр.) [1].

Особливістю названих збройних конфліктів, стало те, що всі вони знаходилися на периферії «холодної війни», тобто великі держави у силу різних причин ними не цікавилися [2]. Через це, національно-визвольні сили довгий час були відносно слабо оснащені й переважно стрілецькою зброєю. Між тим, великі, малозаселені площі територій Анголи, Мозамбіка, покриті переважно Бушем і загальна підтримка озброєних повстанців місцевим чорношкірим населенням сприяли актив-

ному веденню партизанської війни. А геополітична ситуація в цілому на Африканському континенті, яка у 1960-1970-х рр. кардинально змінювалася, давала додаткові можливості партизанам на отримання зброї, в тому числі й важкої. Все це, в сукупності з постійним збільшенням чисельності партизанських загонів і реальною, матеріальною допомогою з боку соціалістичних країн, якісно збільшувало їх бойові можливості [3].

Зіткнувшись з постійно зростаючою чисельністю та оснащенням партизанських угруповань, уряди Португальських колоній та військово командування країни швидко зрозуміли, що активне і масове застосування в боротьбі проти партизан регулярних частин збройних сил та поліції бажаного результату не приносить. Саме тому, наприкінці 1960-х на початку 1970-х рр. політики і військові Португалії дійшли висновку про необхідність формування спеціальних антипартизанських підрозділів, чи переорієнтацію виключно на антипартизанські дії вже існуючих регулярних частин. Останнє здійснювалися у проведенні відповідної спеціальної підготовки та оснащення цих частин зброєю та технікою, що позитивно зарекомендували себе у боротьбі з партизанами [4].

Невелика європейська держава — Португальська республіка, з початку 1960-х рр. вела відразу ж 3 колоніальні війни (окрім Анголи та Мозамбіку ще у Португальській Гвінеї). Тому країна з 8 млн. населенням у 1960-х — першій половині 1970-х рр. мала 220 тисяч збройні сили [5]. З них щонайменше до 80 тисяч військових знаходилося в Анголі і ще до 70 тисяч у Мозамбіку (у Португальській Гвінеї — приблизно 30 тисяч) [6]. Крім того, як держава НАТО Португалія вимушена була тримати в середині країни (та в північній Італії під час регулярних навчань) важкий тягар — цілу мотопіхотну дивізію і доволі сучасну авіаційну міць.

В таких умовах (умовах виконання обов'язків блокового характеру та перманентної антипартизанської війни відразу ж у трьох конфліктних зонах) особливе значення для Португальського військового командування мали високо мобільні, професійно підготовлені підрозділи, які можна

було б перекидати з однієї кризової точки в іншу. Тому, фактично першими спеціальними антипартизанськими підрозділами Португалії стали частини її бригади морської піхоти (2 батальйони) й 2 групи командос (чисельністю в роту кожна зі складу ВМС), частини окремої бригади спеціального призначення (зі складу сухопутних військ (до 3-х батальйонів)) та парашутно-десантні частини (за складу ВПС). Однак, ці військові підрозділи перш за все створювалися для бойових дій в рамках НАТО і тому потрібні були саме в Європі. В Африку вони перекидалися епізодично. Тому, майже весь період 1960-х рр. португальці, як раніше і бельгійці в Конго ставку робили на нечисельні, але якісно підготовлені підрозділи іноземних найманців. Через брак джерел виявити їх загальну чисельність і структуру не є можливим. Проте, за нашими підрахунками щонайменше по 1-2 ротних діяло в кожній конфліктній зоні, не рахуючи іноземних, перш за все американських інструкторів в частинах колоніальних військ Португалії. Маневри взводами та ротами найманців з Анголи у Мозамбік і навпаки нам не відомі. А от результативність підрозділів іноземців у порівнянні з фінансовим тягарем по їх утриманню виявилась доволі низькою, що розчарувало португальських генералів (в подальшому, уряди Південної Родезії та Південно-Африканської Республіки ставку на іноземних найманців не робили).

Втім, оскільки в умовах доволі відкритої, однак великій за площиною територій театру південно-африканських конфліктів, постійно зростала роль авіації [7], то саме парашутно-десантні частини ВПС і стали першими спеціально створеними антипартизанськими формуваннями Португальської колоніальної імперії.

Вже у 1970 році, на виконання виключно антипартизанських функцій був у повному складі виділений 21-й парашутно-десантний полк ВПС Португалії (Regimento Casadores Paraquedistas 21) — одна з найелітніших військових частин країни, яка офіційно була виведена з підпорядкування штабів НАТО. Частина у своєму складі налічувала близько 1000 військових (2 повних батальйони) і постійно перекидалася із Анголи в Мозамбік, звідти наприклад в Португалію чи Італію і знов в Анголу. Саме через таку напругу, виконати всі масштабні антипартизанські завдання вона була невзможна. Через це, з 1972 р. португальське військове командування в колоніях почало створювати із військових професіоналів Спеціальні повітряно-десантні групи (Grupo Especiales Paraquedistas — GEP), кожна чисельністю приблизно в роту, головним завданням котрих стала виключно боротьба з партизанами конкретно в Анголі чи Мозамбіку. Чисельність таких груп на

квітень 1974 р. склала 6 одиниць — 4 в Анголі і 2 в Мозамбіку [8].

Разом з тим, специфічні умови боротьби з партизанськими угрупованнями викликали до життя і інший спеціальний підрозділ, також чисельністю у посилену роту, створений португальцями в Анголі наприкінці 1972 р. — Повітряно-десантний підрозділ глибинної розвідки «Flechas». Ця частина формувалася виключно з колишніх партизанів, які вже під керівництвом португальських та іноземних (американських й західноєвропейських) інструкторів проходили спеціальну підготовку і були орієнтовані на збирання оперативної-важливої інформації та на фізичне знищення лідерів ангольських партизанських загонів. Судячи з інформації, яка є у нас в розпорядженні, остання задача «Flechas» так і залишилася невиконаною, перш за все через те, що к 1972 р. всі проти португальські повстанські ангольські організації — МПЛА, УНІТА, ФНЛА, мали вже вкрай боєздатні регулярні частини, якісно замасковані бази на теренах Анголи, Заїру та Замбії і вже отримували спеціальну допомогу з провідних країн світу. Проте, діяльність «Flechas» як розвідувального підрозділу була достатньо ефективною, про що свідчать результативні бойові дії португальської авіації в Анголі, як раз на завершальній стадії цієї війни. Якісну і оперативну інформацію для пілотів могли здобувати лише розвідники, що чудово знали де і як у відповідних специфічних умовах це робити [9].

Довести же результативність GEP, десантників, морських піхотинців і морських командос Португалії, через повну відсутність прямих джерел поки що не можливо. Втім, розвиток 21-го парашутно-десантного полку і морської піхоти Португалії в повоєнний час побічно свідчить про те, що зі своїми тактичними завданнями у конкретних операціях ці підрозділи справлялися. Між тим, застосування їх в оперативних цілях, не говорячи вже про стратегічні операції не передбачалося, що з урахуванням специфіки розвитку, щонайменше ангольського конфлікту слід визнати як помилку португальського командування.

Досвід створення спеціальних військових формувань для боротьби з партизанами та переорієнтацію на ці цілі регулярних армійських і авіаційних підрозділів в повній мірі використав уряд Південної Родезії. В цій країні з 1967 по 1980 рр. йшов запеклий збройний конфлікт між білим, сепаратистським з точки зору міжнародного права, урядом Яна Сміта та чорношкірими повстанцями з організацій ЗАНУ й ЗАПУ. Саме в цьому конфлікті яскраво проявило себе найкраще за всю повоєнну історію Західного світу спеціальне і спеціально створене під конкретного супротивника антипартизанське угруповання «Розвідники Селуса» [10] і найпотужніша антипартизанська південнородезійська авіація [11].

Література:

1. Вооружённая борьба народов Азии за свободу и независимость 1945-1980 / Под ред. А. И. Бабича. — М., 1984. — С. 184-185.
2. Conflict and intervention in the Third world / Ed. by Mohamed Auob. — L., 1980. — P. 171-200; Gova J., Wessel N. Ground Roles: Soviet and American involvement in regional conflicts. — Philadelphia, 1982. — P. 17.
3. Helmoet-Romer H. Modern African wars (4). — Oxford, 1994. — P. 15-26; Lobut P. Modern African wars (3). — Oxford, 1992. — P. 6.
4. Pitta R., Fannel J., McCouaig S. South African special forces. — Oxford, 1993. — P. 10-12.
5. Большая Советская Энциклопедия. — 3-е издание. — Т. 20. — М., 1975. — С. 397.
6. Андриянов В. О партизанской войне в некоторых странах Африки / В. О Андриянов // Военно-исторический журнал. — 1969. — № 3. — С. 102-104.
7. Воздушные войны XX века (1945-2000) / Под общей редакцией К. Бишопа / Пер. с английского И.С. Соколова. — Смоленск, 2003. — С. 216-217.
8. Мишелети Э. Элитные вооруженные силы / Мишелети Э. — М., 1998. — С. 55; Abbott P., Rodrigues M. Modern African wars (2). Angola and Mozambique 1961-1974. — Oxford, 1992. — P. 34-35.
9. Вальдес Виво Р. Ангола: крах мифа о наемниках / Вальдес Виво Р. — М., 1978. — С. 51.
10. Мишелети Э. Указ. соч. — С. 155.
11. Воздушные войны XX века (1945-2000) / Под общей редакцией К. Бишопа / Пер. с английского И.С. Соколова. — Смоленск, 2003. — С. 214-216.

Поспелов А.С. Специальные анти партизанские формирования Португалии в колониальных войнах в Анголе и Мозамбике 1970 -1974 годах. — Статья.

Аннотация. В статье исследуются причины появления и аспекты деятельности специальных антипартизанских формирований Португальской империи в колониальных войнах 1970-74 гг. в Анголе и Мозамбике. Автор выявляет все специальные формирования такого рода, определяет их численность, направленность и принципы деятельности. Подчеркивается важность и необходимость создания различных специальных антипартизанских формирований, а также указывается на влияние опыта их деятельности на аналогичные структуры в Южной Родезии.

Ключевые слова: колониальная война, национально-освободительное движение, антипартизанские формирования, военно-политические организации, вооруженные силы.

Pospelov A. Special anti guerrillas Portuguese colonial wars in Angola and Mozambique 1970 -1974 years. — Article.

Summary. The article examines the reasons and aspects of special anti guerrilla forces of the Portuguese empire in the colonial wars of 1970-74 years in Angola and Mozambique. The author reveals all the special form of this kind, determines their size, orientation and principles. Emphasizes the importance of and the need for a variety of special anti- guerrilla forces, but also indicates the impact of their activities on the experience of similar structures in Southern Rhodesia.

Keywords: colonial war, the national liberation movement, anti guerrillas, military-political organizations, the armed forces.